
90 let Slovenskega etnografskega muzeja: metamorfoze v času in prostoru

Bojana ROGELJ ŠKAFAR

Direktorica Slovenskega etnografskega muzeja

301

Slovenski etnografski muzej so pod imenom Kraljevi etnografski muzej ustanovili v letu 1923 v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. Od leta 1929 je deloval v Kraljevini Jugoslaviji, po drugi svetovni vojni od leta 1945 pa v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji, leta 1963 preimenovani v Socialistično federativno republiko Jugoslavijo. Od leta 1991 naprej ima v samostojni Republiki Sloveniji status državnega etnološkega muzeja.

Pred drugo svetovno vojno je bilo njegovo poslanstvo zbiranje zlasti noš in ljudske likovne umetnosti kot simbolnih in enkratnih sestavin iz življenja slovenskega naroda, razločevalnih in posebnih v primerjavi z drugimi narodi. V povojnem socializmu so si nosilci muzejske dejavnosti prizadevali zbrati, dokumentirati, v muzeju ohraniti in razstaviti prežitke ljudske oziroma kmečke kulture, ki je naglo zamirala. Takšna usmeritev je narekovala intenzivno raziskovalno delo na terenu.

Od šestdesetih let 20. stoletja naprej so raziskovalno, zbiralno in prezentacijsko pozornost začeli širiti in se usmerjati tudi k nekmečki kulturi kakor tudi k različnim poklicnim skupinam. Ves čas so bile predmet raziskovanja in razstavljanja tudi domače in gostujoče zunajevropske zbirke, ki jim je bila dobra tri desetletja namenjena dislocirana enota v gradu Goričane pri Medvodah. Razstave kot temeljni medij prezentacije in interpretacije muzejskih spoznanj so nastajale v muzeju, hkrati se je od šestdesetih let naprej intenziviralo sodelovanje z muzeji tako v nekdanji Jugoslaviji kakor tudi zunaj nje. Rezultat tega sodelovanja so bile številne gostujoče razstave.

Osemdeseta in začetek devetdesetih let so bili zaznamovani z vedno intenzivnejšim zavedanjem o potrebnih spremembah, temelječih na poznavanju sodobnih muzejskih in muzeoloških trendov v svetu, ki se jim SEM v prostorskih pogojih, kakršni so opredeljevali in zamejevali njegovo delovanje, nikakor ni mogel približati.

Sredi devetdesetih, ob samozavesti dosežene samostojnosti naroda z lastno državo in ob podpori nosilcev politike, s(m)o tako zaposleni v muzeju kot tudi etnološka stroka ter muzejska sfera na Slovenskem dobili priložnost vzpostavitve

sodobnega muzeja v dveh stavbah kompleksa nekdanjih vojašnic na Metelkovi v Ljubljani.

Zdaj že lahko zapišem, da smo priložnost dobro izkoristili. V prvem desetletju 21. stoletja smo vzpostavili pogoje za strokovno delo v kustodiatih, oddelku za dokumentacijo, v strokovni knjižnici in v oddelku za restavriranje in konserviranje, ki delujejo v upravni hiši skupaj z upravo muzeja. V podzemlju muzejske ploščadi hranimo muzealije, razstavna hiša je jedro komunikacije z obiskovalci. Po statističnih podatkih se kar trideset odstotkov obiskovalcev vrača, da bi si v njenem drugem in tretjem nadstropju ponovno ogledali stalni razstavi **Med naravo in kulturo** (na ogled od leta 2006) in **Jaz, mi in drugi: podobe mojega sveta** (odprta 2009). Živahnost in obiskanost si zagotavljamo z občasnimi razstavami, večjimi v prvem nadstropju,

manjšimi v pritličju, s katerimi obiskovalcem predstavljamo kontekstualizirano etnološko dediščino, ki jo povezujemo s sodobnostjo. Posebno skrb namenjamo mladim različnih starostnih skupin, ki se v okviru delavnic in drugih programov aktivno seznanjajo z etnološko dediščino.

Naša vodila so: vzpodbujanje medkulturnega dialoga, kar dosegamo s predstavitvami različnih vidikov različnih kultur – zadnji, več kot uspešen primer je bila razstava **Orinoco** o Indijancih deževnega gozda (2011/12); seznanjanje obiskovalcev s kulturno in družbeno raznolikostjo – primer je razstava **Življenje na ulici – o brezdomstvu na Slovenskem** (2010), ki je nastala z aktivnim sodelovanjem brezdomcev s kustosinjo razstave, še enim pomembnim principom delovanja sodobnih muzejev; ozaveščanje obiskovalcev o pomenu kulturne dediščine za identiteto človeštva, ki je zelo raznolika in odvisna od subjektivnega posameznikovega izkustva, temelječega na njegovi umeščenosti v prostor, čas in družbo, kar najbolj izpostavljamo s stalno razstavo **Jaz, mi in drugi: podobe mojega sveta**. Da bi ta sporočila obiskovalce dosegla še intenzivneje, jih vabimo k neposrednemu vključevanju v muzejsko dejavnost s tem, da nam zaupajo svoje osebne zgodbe in jih opredmetene predstavijo tudi drugim. Letošnje, obletnično leto muzeja, zaznamujemo z razstavo **Vrata: prostorski in simbolični prehodi življenja**. Ne le, da z njo simbolno sporočamo skoraj stoletno odpiranje vrat muzeja javnostim, pomembna je njena ideja večpomenskosti dediščinske kulturne sestavine, ki jo povezujemo z njeno sodobno funkcijo tako z umeščanjem sodobnih izdelkov v muzejsko zgodbo kakor tudi z neposredno vsebinsko in sponzorsko participacijo njihovih izdelovalcev.

Kot so v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja dejavnost muzeja zaznamovale Orlove terenske ekipe, ki so raziskovale prežitke slovenske ljudske kulture na slovenskem etničnem ozemlju, tako se od leta 2011 kot državni **Koordinator varstva žive kulturne dediščine** skladno z Unescovo Konvencijo o varstvu nesovne kulturne dediščine (sprejeta 2003) v muzeju intenzivno ukvarjamo s povsem drugačnimi vidiki raziskovanja na terenu. Naša naloga v tem kontekstu je evidentiranje enot nesovne kulturne dediščine in njihovih nosilcev ter njihovo vključevanje v državni Register žive kulturne dediščine. Enote, ki pridobijo status žive mojstrovine državnega pomena, so potencialne enote svetovnega seznama nesovne dediščine. V tem projektu se soočamo s številnimi strokovnimi dilemami, zlasti pri prepoznavanju nesovne kulturne dediščine skladno z Unescovo konvencijo in s problematiko njenega ohranjanja, temeljno odvisnega od njenih nosilcev.

Ena od temeljnih paradigem sodobnih muzejev je njihova dostopnost najširšim javnostim. Že dolgo ni več dovolj na široko odpirati vrat razstavišč, temveč je potrebno vedno intenzivneje komunicirati dediščino, za katero skrbimo, s pomočjo sodobnih medijev. Ne le, da informacije o dejavnostih muzeja dnevno posredujemo preko spletnih strani, vedno več imamo tudi digitaliziranega gradiva (tako muzealij kakor tudi dokumentacijskega gradiva) v slikovni, filmski, zvočni in besedilni obliki, ki je dostopno vsakomur in kadarkoli.

Sodobni muzej ni več zgolj muzej, ampak vedno bolj kulturni center, vpet v družbeno dinamiko in fizični prostor. To je odprta ustanova, v kateri se poleg predstavitve in komuniciranja temeljnih muzejskih vsebin vrstijo dogodki številnih društev in organizacij, ki so pogosto tako ali drugače povezani tudi z muzejskimi vsebinami. Poleg tega z razstavami ali drugimi dogodki muzej posega na muzejsko ploščad in se povezuje tako z ustanovami ob njej (Narodni muzej Slovenije, Muzej sodobne umetnosti) kakor tudi s Kulturno četrtjo Tabor, ki se v zadnjih letih spreminja v živahen ljubljanski kulturni prostor.

SEM je državni muzej, vpet v lokalni prostor, ki sega v Evropo. Z željo po povezovanju s sorodnimi evropskimi muzeji in drugimi ustanovami zaradi primerjave in prepoznavanja skupnih tradicij smo se v preteklih letih vključili v dva evropska projekta, ki ju je omogočil evropski Program Kultura. Prvi, ki je potekal med letoma 2010 in 2012 z imenom **Carnival King of Europe II: Winter Fertility Masquerades in the European Ethnographic Context**, nas je povezal z etnografskimi muzeji iz San Michele all'Adige (Italija), Bilbaa (Španija), Varšave (Poljska), Zagreba (Hrvaška), Skopja (Makedonija) in Sibiu (Romunija). V okviru projekta je potekalo skupno udeleževanje sodelujočih na terenih ter organizacija simpozijev in potujoče razstave, ki smo ji v Ljubljani dodali še svojo z naslovom **Pustna dediščina Slovenije**. S projektom smo vstopili v skupni evropski prostor pustne dediščine in se tesno povezali s kolegi iz partnerskih držav. Drugi projekt, **Roma Routes**, ki je potekal v istem obdobju, je povezal različne ustanove (muzeji, kulturni centri) v Veliki Britaniji, Nemčiji, Grčiji, Romuniji in Sloveniji s ciljem promocije kulture Romov, ozaveščanja Evropejcev o bogastvu romske dediščine ter kulture in vzpostavitve poti romske dediščine preko sodelujočih partnerskih ustanov. SEM-u je zaradi vključenosti v projekt uspelo obogatiti program, ki ga tudi sicer organizira vsako leto aprila ob svetovnem dnevu Romov.

In kako naprej? Po zagonu v prvem desetletju tretjega tisočletja, ko smo vzpostavili sodoben in dinamičen etnološki muzej – ki je bil med drugim v letu 2013 nominiran za eno od nagrad EMYA (European Museum of the Year Award), ki je

.....

marsikaterega obiskovalca pozitivno presenetil v smislu »A tudi tako zanimiv in hkrati sodoben je lahko etnološki muzej?«, ki je dobil že več nacionalnih Valvasorjevih in Murkovih nagrad in priznanj, ki je v svetovno znani popotniški zbirki vodnikov Lonely Planet eksplicitno izpostavljen kot muzej, vreden ogleda, smo se morali soočiti z realnostjo svetovne gospodarske krize, ki so ji v Sloveniji botrovali zlasti pogoltni gospodarski in bančni subjekti. Izhod iz krize vodilni v državi iščejo v zmanjševanju financiranja javnega sektorja, kar poslabšuje možnosti kakovostnega vzdrževanja tudi muzejev, povzroča krčenje programov in prepoveduje zaposlovanje novih kreativnih sodelavcev. Ob tem se drastično zmanjšujejo možnosti pridobivanja donatorskih in sponzorskih sredstev.

V vsebinskem smislu je naša usmeritev jasna: še naprej raziskovati, zbirati, predstavljati in komunicirati etnološko dediščino in jo ves čas aktualizirati s pove-

zovanjem s sodobnimi pojavi. Zaradi popularnosti etnološke dediščine, z njenim oživljanjem in z zbirateljstvom nam dela ne bo zmanjkalo. In nenazadnje je v razstavni hiši na ogled le desetina muzealij, druge zbirke, ki jih hranimo v depojih, kličejo po stiku z obiskovalci muzeja. In na drugi strani nas še kako zanimajo pojavi sodobnega življenja v mestnih sredinah, migracije, medkulturni vplivi in strategije preživetja danes, tukaj in tam.

Dolga pot je za nami od časov s kraljevim predznakom, tistih, prepojenih s staro-jugoslovanskim duhom, prek obdobja socialističnega samoupravljanja do sodobnih neoliberalnih turbulenc, ki nam ne dajo dihati in spati. Pa vendarle, biti v središču družbenega vrvenja, se nanj odzivati, odpirati vprašanja in iskati odgovore v dialogu z ljudmi, iskati smisle in vrednote, jih utemeljevati z žlahtno dediščino, ki je in bo preživela, to so izzivi za muzealce v Slovenskem etnografskem muzeju in naloge za prihodnje rodove.